

תוכן עניינים:

מבוא.....	1-2.
פרק ראשון – דמות האישה בתקפות העלייה הראשונה והשנייה.....	3-5.
פרק שני - האישה כמטפלת.....	6-9.
פרק שלישי – הגננת וגן הילדים.....	10-16.
ניתוח מקרה הבוחן.....	17-22.
סיכום ומסקנות.....	23.
בביליוגרפיה.....	24.

מבוא

האישה העבריינה, שהתהלכה במושבות של העלייה הראשונה, הייתה זו שהתחנכה וחינכה בגני הילדים ובמוסדות של החינוך החדשים. היא הגיעה לארץ ביוזמתה וביקשה להיות פועלת חקלאית, היא כונתה גם "השומרת" ומימשה את החזון של החברה החדשה ואף הייתה לחברה שוות זכויות בקיבוצים. האישה העבריינה הראשונה הקימה גם את ארגוני הנשים הראשונים בארץ ואף נלחמה עבור זכות בחירה לנשים. אם נרצה לתאר או לשרטט את מאפייניה של האישה החדשה ש"נוצרה" בשנים שטרם קום המדינה, מצטיירת לנו דמות של אישה בעלת זהות כפולה. מצד אחד ישנה הדמות של האישה החדשה הקוראת לשוויון זכויות בין נשים לבין גברים ומצד שני דמות שנשארת מסורתית, ונשארת נאמנה למחויבות הנשית של נאמנות לבעל ולילדים.¹

החברה בה חיו בשנים שטרם קום המדינה, שמה לה למטרה לשחרר את הנשים מהעול של הבית ומעול הטיפול בילדיהן הביולוגיים, אולם בד בבד היא לא שחררה אותן מהמחויבות לטפל בילדי הקבוצה, כאשר רק הנשים היו אלה שיועדו לטפל בילדי המשק ורק האימהות נתפסו כאחראיות לילדיהן, הגברים לעומת זאת הודרו מהטיפול בילדים ומהאחריות לגידול צאצאיהם.² נראה שבראשית ההיסטוריה ובמקומות מסוימים גם עד ימינו, מקובל לחשוב כי עבודת הטיפול היא עבודה לנשים בלבד. בין אם זו עבודה הנעשית בקבלת תשלום ובין אם לא, בין אם מדובר בטיפול במוסדות כמו גני ילדים ובין אם טיפול בבית בילדים הפרטיים, הרוב המכריע של עבודות הטיפול ניתן בידי נשים.³

המפעל של גני הילדים בארץ ישראל התחיל בעצם בעשור האחרון של המאה התשע עשרה, עם ההקמה של שני גני ילדים אשר התנהלו תחילה בשפות זרות. מרים לקסר בת המושבה זכרון יעקב, נשלחה על ידי הברון אדמונד דה רוטשילד ללמוד את המקצוע של הגננות בבית המדרש למורים של חברת כ"ח, כל ישראל חברים. כאשר חזרה למושבה, פתחה גן ילדים אשר נוהל בשפה הצרפתית. מרים הייתה הגננת הראשונה בארץ ישראל אשר נשאה את התואר מנהלת בית תרבות לילדים קטנים. זמן מה מאוחר יותר, המינוח הזה שונה לגן ילדים ולגננת. בזכות אותה גננת, נוסד בישראל המקצוע הפדגוגי חדש, אשר היה כמובן נשי באופיו.⁴

ביו תפקידיה המסורתיים של האישה, ובייחוד האישה היהודייה, היה הטיפול בבית, הדאגה לבעל וגידול הילדים. כך התפיסה הזו, הרואה במקצוע הזה של גננות וטיפול בילדים כמקצוע נשי, התקבעה בחברה היהודית בימי קום המדינה.

עבודה זו בוחנת את שאלת המחקר איך מקצוע הגננות משקף את מעמד האישה בחברה בתקופת העליות הראשונה והשנייה?

¹ מרגלית שילה, ברוך שעשני אשה: האשה ביהדות מהתנ"ך ועד ימינו, משכל הוצאה לאור, ידיעות אחרונות, תל אביב, 1999.
² שם, עמוד 240.

³ Armstrong, P., & Armstrong, H. (2004). Thinking it through: Women, work and caring in the new millennium. *Caring for/caring about: Women, home care and unpaid caregiving*, p.4

⁴ צפורה שחורי רובין, סיפורו של גן הילדים בארץ ישראל, קתדרה 153, תשרי תשע"ה, עמ' 170

פרק ראשון - דמות האישה בתקופת העליות הראשונה והשנייה

המהפכה הציונית הביאה מספר שינויים אצל אלו אשר הובילו אותה. השינויים הללו כללו מעבר לארץ חדשה, עבודות חדשות, וכן גם קבלה של שפה ותרבות שונות. למעשה היא הולידה גבר ואישה חדשים. אותה היסטוריוגרפיה הדנה בדמותו של ה"צבר", החלה לאחרונה לגלות עניין גם בדמותה של האישה ה"חדשה". הנושא הזה נידון גם בכתביהם של בני היישוב בצורה ישירה או בעקיפין, כאשר הם חיפשו אחר דגם שיהלום את אופי החברה החדשה שאותה ביקשו לעצב. דמותו של העברי החדש החלה להתבהר לדור המייסדים, בעוד דמותה של העבריה החדשה הייתה חמקמקה ורבת גוונים⁵. המהפכה הציונית הייתה ועדיין הינה, מהלך דו כיווני של חזרה אל העבר ובאותו הזמן פתיחה של דף חדש בהיסטוריה היהודית, כך הייתה גם דמותה של העבריה החדשה⁶.

הדיוקן של דמות העבריה שהיה נהוג בתנועה הציונית בסוף המאה התשע עשרה וכן במהלך המאה העשרים, שילב רעיונות בני אותו הזמן וכן מאוויים פרי דמיונם של יוצריו. הדמות הזו של העבריה שהייתה מבית היוצר של הגברים הציונים, הייתה דמות חלשה ומופלית. את היהודים הגלותיים למשל תיארו כדמויות נשיות, חסרות כוח ועל כן זה היה בעיקר היחס גם לנשים⁷. ההנחה הייתה שעוד מראשיתה של הציונות, היא שידרה בעיקר און וביטחון שהיו מזוהים בעיקר עם הגברים. בשיח הציוני בארץ ישראל היה אפשר לזהות ארבע טיפוסים של אימהות אשר איששו את התפיסה ההגמונית או ששללו אותה. השתיים הראשונות, האישה המסורתית ה"הישנה" והאישה ה"ילידית" שהייתה או ערבייה או יהודייה אבל מוצאה לא היה אירופאי. שתי אלו הוצגו בעצם כאספקלריה הפוכה, כניגוד לטיפוס האימהות הרצוי, שהאחת הייתה מקורבת לחוגים האזרחיים ולתפיסת העולם הבורגנית ליברלית ואילו האישה האחרת הייתה האישה החדשה המהפכנית, אשר הזכירה את תפיסת העולם של הסוציאליזם האירופאי הרדיקלי הרוסי⁸.

הטיפוס של האימהות הילידיות והמסורתיות חלקו בעצם גורל ותכונות דומות. החיים שלה התאפיינו בעיקר בעבודה קשה ובחוסר סיפוק שהוטל עליהן בשל עול עבודות הבית. ההצגה השלילית שלהן הייתה כניגוד לחדשנותם של הגברים וכן של הנשים שאימצו דפוסי חשיבה ואורח חיים מתקדמים. בביקורת שלהם חתרו בין השאר ליצירה של זהות יהודית חילונית בתנועה הציונית. הגברים והנשים אשר השתייכו בעיקר למחנה הפועל, ביקרו את האישה המסורתית בת דמותן של רבות מהאימהות שלהם הם זיהו בהן דמות מדוכאת וחסרת השכלה שמה שאפיין אותה בעיקר הוא נישואי בוסר נטולי אהבה וריבוי הריונות. הנשים הללו נשאו על עצמן הן נטל העבודה בבית, בדידות, חי עמל וסבל. הנשים המתקדמות יותר, האשימו את החברה המסורתית אשר בראשה "האורתודוקסיה הקיצונית" אשר המיטה על האישה את הגורל הזה. הרצון הזה להתנתק ולהתרחק מגורלן של אמותיהן, נדון בקרב קבוצות הבנות אשר ראו בהצטרפות שלהן לתנועה הציונית כהזדמנות לעשות כך⁹.

⁵ שילה מרגלית, (2000) האישה העבריה החדשה – פנים רבות לה השומרת כמקרה מבחן. בקורת ופרשנות 34, עמוד 7.

⁶ שם, עמוד 8

⁷ שם, עמוד 197

⁸ שם, עמ' 199-200

⁹ שם, עמוד 201